

HELYESÍRÁSI KÉSZÉGVIZSGÁLAT A GIMNÁZIUM I. OSZTÁLYÁBAN

A tanulók helyesírási tudásáról többféle módszerrel kaphatunk képet. Közülük a tollbamondás a legelterjedtebb. Iskolánkban, a gimnázium mind a négy első osztályában szintén tollbamondással történt az év eleji helyesírási felmérés, amelynek ismert célja, hogy tájékoztatást nyújtson, a készség minő fokán léptek ki a tanulók az ált. iskola 8. osztályából. **Evégből értékeljük a tollbamondásokat, s tájékozódhattunk másik célunkat illetően is:** vajon a Szeged és környéki tanulók 8. osztályos magyar jegye miféle összefüggést mutat a helyesírási készség fokával. A norma, amelynek alapján az értékelést végeztük, mind az általános, mind a középiskola számára az elérhető minimumot tartalmazza, így módunk volt a helyzet-elemzésre is. Lehetővé vált tehát az egységes értékelés, továbbá egy-egy osztályon belül az azonos mérték szerinti csoportosítás. Azért, hogy minél jobban megközelítsük a valóságot, a tollbamondás helyesírási vizsgálata után beiktattuk minden értékcsoport I. iskolai dolgozatának hasonló szempontú feldolgozását is.

A célok megszabták munkánk módszerét, emiatt nem kerülhettük el sem az adatok felsoakoztatását, sem a bírálat látszatát. Különben a tollbamondásokból és a fogalmazásokból minden helyesírási hibát kijegyeztünk, és előfordulásukat százalékosan jelöltük meg. Nem céduláztuk a betű- és szókihagyásokat egyik formában sem, továbbá a tollbamondások szó-cseréit és szókihagyásait, holott ezek is módosították a jegyet. — A megvizsgált 168 felméréző dolgozat és ugyanennyi fogalmazás eredményéből nem általánosíthatunk, de nem állíthatjuk, hogy nincs min elgondolkoznunk. — Vizsgálódásunk anyaga és eredményei:

1/1. o.: Létszáma 45, 8. osztályos év végi magyar középérdemjegye 4,5. A tollbamondott szöveg:

A magyar nemzet történetének egy kevésbé ismert, de dicsőeséges fejezete a kálozi hősök emlékéét örökíti meg. — Honvédségünk, melyet Kossuth szinte napok alatt teremtetett elő, a pákozdi csatában nemcsak Jellasicssal számolt le, hanem az osztrák sereget is szíjjelverte. Roth generális Aba és Sárkeresztúr térségében hasztalan várt arra, hogy segítségére siethessen Jellasicsnak. Neki is menekülnie kellett Horvátországba. A Fejér megyei Kálozon át akart egérutat nyerni. A község lelkes jegyzője, Izsányi Endre azonban 1848. október 5-ének éjszakáján 23 paraszttal útját állta egy patak partján, és irgalmatlanul közéje tüzelt a mintegy 7500 főnyi horvát hadtestnek. Oriási zúrzavar keletkezett a seregben. Másnap reggelig moccanni sem mertek a horvátok. Ezen az éjszakán azonban Perczel és Csapó nemzetőrei összegyülekezettek az ozorai domboknál, és másnap fegyverletételre kényszerítették Rothot. — Mindezt a kálozi parasztnak hősiessége tette lehetővé.

Jelesre oldotta meg 16 tanuló, 35,5%. Év végi magyar középérdemjegyük 4,8. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *kényszerítették*, 25%; *egérutat*, 18,7%; *Rothot*, *Roth-tot*, *Rot-hot*, 75%; *Jellasicssal*, 37,5%; *csőpnyi*, 25%; *közzéje*, 12,5%.

Nem alkalmazták a következő szabályokat: az *-ít* igekepző írása; az *i*, *ú*, *ü* bizonyos toldalékos alakban megrövidül; az idegen kétjegyű betűk elválasztáskor egy betűnek számítanak; a rövid mássalhangzót jelölő kétjegyű betűnek csak az első jegyét kettőzzük meg hasonlóan esetén; a kiejtés szerinti írásmódot.

SZÓTANIAK: *közéjetüztelt*, *szíjjel verte*, 25%; *Fejérmegyei*, *fejér megyei*, 31%; *Horvátország*, *horvátok*, 31%; *Kálozi*, *Pákozdi*, 37,5%; *1848 október 5.-ének*, 31%; *nem csak*, 37,5%.

Az eltévesztett törvényszerűségek: az igeikötőként is használatos határozószók különírása az igeitől akkor, ha határozói szerepüket hangsúlyozzuk; az igeikötő egybeírása az igevel, ha közvetlenül az ige előtt áll; a vármegyék nevében a megye szót különírjuk a név nagy kezdőbetűs tagjától, ill. ezek *-i* képzős származékaiban megtartjuk a különírást, és az első tagot nagybetűvel írjuk; az ország- és a családnev, a valahová tartozást kifejező melléknév, a keltezésben az évszám, valamint a napot jelölő számjegyhez a toldalék írásának törvényszerűsége; az összetett kötőszó egybeírása.

MONDATTANIAK: az összetett mondat tagmondatai közé nem tett vesszőt 75%.

Ugyanezeknek a tanulóknak I. iskolai dolgozata: témájuk tájleírás, és a helyesírásra jelest kapott 14, jót 2. Ált. iskolai 8. osztályos magyar jegyük a következő: jeles 13, jó 3. Utóbbiból kettőnek az év végi és az I. dolgozatra kapott osztályzata megegyezik, vagyis egyetlen tanuló nem érte el I. dolgozatával előző évi magyar jegyét. Hibáik:

HANGTANIAK: *homáj*, *zsvivaly*, 25%.

A szabálysértés a *j* kétféle jelölésében jelentkezik.

SZÓTANIAK: *Tiszaparti*, *Dunaparti*, *Tiszapart*, *dunapart*, 37,5%.

Két szabálytévesztést figyelhetünk meg: az összetételserű szócsoportok közé kötőjelet teszünk, ha az előtag tulajdonnév; a másik: a kötőjellel írt, utótagjukban közneves földrajzi -i képzős származékok megtartják az előtag nagybetűjét.

MONDATTANIAK: százalékban is ua. a probléma.

*

Jóra oldotta meg a tollbamondást 13, 28,8%. 8. osztályos magyar középérdemjegyűk 4,6. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *egérutat, kösség, 30,7%/o; Jellasicscsal, paraszta, 38,2%/o.*

Szabálytévesztéseik száma — a jelek hangtani hibáihoz képest — jóval kisebb, és eltérés csak a részleges hasonulás jelölésében van.

SZÓTANIAK: *közéjetüzelt, 23%/o; széjjel verte, 23%/o; fehér megyei, Fejér-megyei, fejérmegyei, 46,1%/o; Horváth ország, Horvátok, kálozon, 23%/o; moccani, 23%/o; kevésbbé, 15,3%/o; Pákozdi, 15,3%/o; 1848 október 5.-ének, 23%/o; nem csak, 46%/o.*

Összevetve a szabálytévesztéseket a jelek szótani hibáival, megállapíthatjuk, egyrészt ugyanazok a problematikus szók, másrészt bővült utóbbiak révén a főnévi igenév -ni képzőjének elhagyása és a melléknév egy b-s alakjának két b-vel írása miatt.

MONDATTANIAK: 61%/o-nál ua.

A fenti 13 tanuló közül I. dolgozatára jelest kapott 6, közülük 5 jelest, 1 jót hozott a 8. osztály befejeztekor; jót 4 kapott, ebből 2 jellessel, 2 jóval érkezett a gimnáziumba; középest érdemelt dolgozatára 3, mind jellessel fejezte be az ált. iskolát magyarból. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a felmérő dolgozatot jóra megírt tanulók 46,1%/o-a az I. dolgozatot jelesre, 30,7%/o-a jóra és 23%/o-a oldotta meg csak közepesre. Utóbbiak tehát felmérő dolgozatuk jegyéhez viszonyítva egy, 8.-os magyar osztályzatukhoz képest pedig két jeggyel estek. Különben I. dolgozatukban az alábbi hibák vannak:

HANGTANIAK: *jókedvűi, 23%/o; halyó, mejik, örbej, 30,7%/o; magunkal, 23%/o; gyulad, 15,3%/o; lá-ttszottak, 23%/o; egyálltalan, semi, 15,3%/o.*

A szabálytévesztések köre a szó végi -ú, -ű és az elválasztás kérdésével bővült.

SZÓTANIAK: *ki-ki csillant, 38,2%/o; mozgot, vágyot, 15,3%/o; Tiszaparti, Tisza part, 23%/o; lasan, 15,3%/o; allatt, töllük, 23%/o.*

Itt váratlan tévesztések szerepelnek: az ige-igekötő, a múlt idő, a névutó és a ragozott személynévmás helytelen írása.

MONDATTANIAK: ua., 61%/o.

*

Közepesre oldotta meg felmérő dolgozatát 11 tanuló, 24,4%. Középérdemjegyűk magyarból a 8. o. végén 4,4. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *csőpnyi, Jellasicscsal, paraszta, 36,3%/o.*

Szabálytévesztéseik száma a jelekéhez képest csökkent.

SZÓTANIAK: *széjjel verte, széjel verte, 36,3%/o; álta, 36,3%/o; teremtet elő, 27,2%/o; percel, csapó, kosuth, 36,3%/o; horváthok, 18,1%/o; fejér megyei, fejérmegyei, 45,4%/o; éjjszakán, 18,1%/o; moccani, 45,4%/o; Kálozi, Pákozdi, 18,1%/o; 1848 október 5.-ének, 18,1%/o; nemcsak 72,7%/o.*

Az előzőkhöz viszonyítva a hibák körét a tulajdonfőnév és egy ragos névszó hosszúj-val való írása bővíti.

MONDATTANIAK: ua., 81,8%/o.

I. dolgozatuk helyesírási képe (egy hiányzott, jót hozott a 8. o. végén magyarból): jelesre minősült 6 tanuló munkája, közülük 2 jeles, 4 jó osztályzattal végezte a 8. osztályt; jót 1 kapott, a 8. o. végén is jója volt; középest 2, elégtelent 1. Előbbiek ált. iskolai jegyzeles, utóbbié jó mint. Váratlan eredmény: a tanulók 60%/o-a két, 10%/o-a egy osztályzattal jobbat ért el, mint a felmérő dolgozattal, azonkívül az erre a dolgozatra középest kapott 2 tanuló jellessel, az elégtelen pedig jóval érkezett a gimnáziumba. Egyébként helyesírási hibáik az alábbiak:

HANGTANIAK: *füstszagu, uszkál, útát, amely-en, tem-plom, kigyu-lladnak, 27,2%/o.*

SZÓTANIAK: *hőmpölygőt, 27,2%/o; Nap, Napkorong, 18,1%/o; tiszapart, Tiszaparti, 27,2%/o; bólya, halyó, tály, tetelye, 36,3%/o; haragossan, ovatossan, dühössen, 27,2%/o; délelőt, melette, lasan, 18,1%/o; a -ban, -ben, -ról, -ről határozóragokat 27,2%/o írta helytelenül.*

A hangtaniak nem mutattak új szabálytévesztést, itt azonban jelentkezik a csillagászati szakmunkákban használt égitest jelentésű főnév nagybetűs alakja, a rövid s-re végződő melléknévek -an, -en módhatározóragos alakjában az s kettőzése, a határozószó egy t-je, a név-

utó, valamint szóalaktani problémaként a j birtokos személyrag *ly*-jel való jelölése és a határozóragos névszók ragjának helyesírása.

MONDATTANIAK: mint az eddigiekben, 72,2%.

*

Elégségest kapott felmérő dolgozatára 3 tanuló, 6,6%. 8. osztályos középérdemjegyük magyarból 4,3. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *kényszerítették, örökíti, Jellasicsal, paraszta, csöpnyi*, 66%.

SZÓTANIAK: *össze gyülekezettek, álta*, 66,6%; *kálozon, Horváth országba, percel, csapó, Kosshut, Horvát, horváth hadtest, Magyar Nemzet, magyarnemzet, Fejérmegyei, Kálozi, Ozorai, 1848 október 5.-ének*, 66,6%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 100%. — Az összevetés új szabálytévészttést nem hozott sem a hangtani, sem a szótani, de a mondattani csoportban sem.

I. dolgozatuk eredménye: egyiké jó, a másiké közepes, a harmadiké elégséges. Felmérő dolgozatuk azonban elégséges, 8. o. év végi jegyük viszont jó. Szabálysértéseik a következők:

HANGTANIAK: *szokatlanúl, ijenkor, szállag*, 66,6%.

SZÓTANIAK: *körül vesz, sport pálya, halyó állomás, Tiszapart, Tiszaparti, ujjatmond, szebnél szeb*, 66,6%.

MONDATTANIAK: mint az eddigiekben, 100%.

Eddig fel nem bukkant szabálytévészttés csak a szótani csoportban mutatkozik: a jelölt tárgyias szókapszolat egybeírásával, illetve ennek *-tt*-vel írásában, továbbá a melléknév középfokának jelölésében. Érdekes, a hangtani hibák az érdemjegy csökkenésével fogynak.

*

Elégtelenre minősült felmérő dolgozata 2 tanulónak, 4,4%. Magyar középérdemjegyük a 8 o. végén 4. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *kényszerítették, egérutat, Jellasicsal, Jellasicscsal, paraszta, csöpnyi, Rot-hot, kösség*, 100%.

SZÓTANIAK: *széjel verte, szélyel verte, Horváthország, Horváthok, Horvátok, Horváth hadtest, Magyar Nemzet, káloz, Fejérmegyei, Pákozdi, Ozorai, moccani, nem csak* 100%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 100%. — A hangtani és szótani szabálytévészttések szintén azonosak az előbbiekével, eltérés csak a százaléokban van.

I. dolgozatuk eredménye: jó, illetve elégtelen. Mindkettőjük 8. osztályos év végi magyar jegye közepes. Hibás szavaik:

HANGTANIAK: *szenvedéjes, Tisza-partyán, tulsó*, 100%.

SZÓTANIAK: *Tiszaparti, Tiszapartján, Tiszaparton*, 50%; *ujszeged, uj-szegedi*, 50%; *délelőt, kollégiumba lakok*, 100%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 100%. — A hibacsoportok ismétlődést mutatnak, összeolvadási hibával azonban itt találkozunk először. Figyelemre méltó, hogy a hangtani szabálytévészttések tovább fogynak.

*

1/2. o.: Létszáma 43, 8. osztályos év végi magyar középérdemjegyük 4,3. A tollbamondás szövege:

József Attila a munkásosztály nagy költője. A budapesti külvárosi táj nevelte. Ebből a talajból sarjadt ki költészete. Kedélytelen, komor világ volt ez. A bérkaszárnnyák fojtó levegőjében úgy éltek az emberek, mint a foglyok. A lakályosságnak nyoma sem volt. Az egészségtelen lakások falait szeszélyes rajzokkal cifrázta ki a nedvesség. A nyomor korán megtanította a gyermeket, hogy milyen drága kincs egy karaj kenyér is. József Attila is átélte mindezt. Ő azonban nemcsak az elesettséget látta meg, hanem azt is, hogy a külváros roppant olvasztótengelyében kristályosodik ki a proletariátus forradalmi öntudata. Verseiben szenvedélyes hittel énekli meg ennek a forradalomnak diadalát.

Jelesre sikerült 15 tanuló munkája, 34,8%. A 8.-os magyar középérdemjegyük 4,8. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *megtanította*, 20%; *folytó* 46,6%; *lakájosság*, 26,6%.

SZÓTANIAK: — —

MONDATTANIAK: az összetett mondat tagmondatai közé nem tett vesszőt 40%.

Megállapíthatjuk mindhárom hibacsoporttal kapcsolatban, hogy az eddigiekben már

előfordult szabálytévésztesek bukkannak fel újól, valamint azt, hogy a hibák csökkentek.

I. iskolai dolgozatuk, a tájleírás eredménye: jeles 6, előző évi magyar jegyük jeles; jó 5, a 8. o. végén magyarból jelesek; közepes 4, tavalyi magyar jegyük jeles. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *túlso, fordit, nyugottan, anál*, 20%; *tály, galyak, balag*, 33,3%; *fennséges, újonan*, 20%.

Ismétlődő szabálytévésztesekkel találkozunk, kivétel az *anál*, amelyben nem jelölték a teljes hasonulást. Mind hangalak, mind szabálytévésztes tekintetében új a *fennséges* szó, amely ugyan a *fenn*, *fönn* szóval függ össze, azonban a kiejtéshez igazodva egy *n*-nel írandó, valamint az *újonnan*, amelyet meg éppen a kiejtés miatt írunk hosszú *n*-nel.

SZÓTANIAK: *vissza szúrja, megkell állnom, tiszta-parton, Nap, Föld*, 26,6%; *kép szerű, aranypézn szerű, mint ha*, 20%.

Mind hangalak, mind szabálytévésztes szemszögéből új a két utolsó előtti szó, ezekben a *-szerű* képzőszerű utótagú melléknevek általános egybeírású tételét nem ismerik. Az utolsó szó szabálya — az összetett körszók helyesírása — már más hangalakban szerepelt.

MONDATTANIAK: mint az eddigiekben, 53,3%.

*

Jóra minősült 9 felmérő dolgozat, 20,9%; 8. osztályos év végi magyar középerdem-jegyük 4,2. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *levegő, költő*, 22,2%; *egésztelen*, 33,3%; *fogjok, folytó, karaly, lakájosság*, 44,4%.

SZÓTANIAK: *nem csak, mind ezt*, 33,3%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 77,7%. — A hibák mindhárom csoportjában van néhány új hangalak, új szabálytévésztes azonban nincs.

I. fogalmazásuk adatai: jeles 2,8.-os év végi magyar osztályzatuk jeles; jó 5, közülük 3 jeles, 2 jó eredménnyel jött a gimnáziumba; közepes 2; tavalyi jegyük jó. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *akaratlanúl, húzodik, váglyák, fejjobb*, 22,2%.

SZÓTANIAK: *le-le csapnak, Tiszapart, tiszapart, Nap*, 33,3%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 66,6%. — Hasonlóképpen nem bukkant fel új szabálytévésztes a másik két csoportban sem.

*

Közepest érdemelt felmérő dolgozatára 5 tanuló, 11,6%. Ált. iskolai év végi magyar jegyük átlaga 4,2. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *megtanította, azomban, folytó, fogjok*, 60%; *egésztelen*, 40%.

SZÓTANIAK: *Atilla*, 40%; *elesetség*, 60%; *olvasztó tégely, nem csak*, 40%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 100%. — A hangtaniak között nem, a szótaniak között azonban új hangalakok és velük szabálytévésztesek is felvetődtek: a tulajdonfőnév köznévi helyesírásban, a befejezett melléknévi igenév képzője magánhangzó után *-tt*, a jelöletlen tárgy, határozós és birtokos jelzős összetételeket egybeírjuk.

I. dolgozatuk helyesírási képe: közepes 2, elégséges 2, mind a négy az előző évben jót, elégtelen 1, az előző évben jelest kapott. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *folyo, szálló, szönyeg, tulsó, ut*, 60%; *borit*, 40%; *halyó, úlyabb*, 40%.

SZÓTANIAK: *meg-meg csillan, egybe olvad*, 40%; *Tiszapart, tiszapart*, 60%; *Tiszai*, 40%; *márcsak* 40%.

MONDATTANIAK: *ua.*, 80%. — A hangtaniak között új hangalakban jelentkezik egy ismétlődő szabálytévésztes, a szótaniak csoportjában egy összetett kötőszónak vélt szó. Egyebekben a törvényszerűségek megszegésének száma ismét csökken, a százalékok azonban a többszöri ismétlődést s vele együtt a szókincs szegénységét árulják el.

*

Elégségesre írta meg felmérő dolgozatát 9 tanuló, 20,9%. Előző tanévi átlageredményük magyarból 4,2. A helyesírási hibák:

HANGTANIAK: *költő, szemvedés*, 44,4%; *fogjok, folytó, karaly, lakájosság, szeszéjes*, 55,5%.

SZÓTANIAK: *Atilla, elesetség, 33,3%*; *nem csak, ha nem, mind ezt, 55,5%*; *olvasztó-tégy, olvasztótégy, 44,4%*.

MONDATTANIAK: ua., 88,8%. — A három csoport egyikében sem bukkan elő új szabálytévésztes, új hangalakban csupán a részleges hasonulás ismétlődik meg.

I. dolgozatuk hibajegyzéke a következő: jeles —, jó 3, ebből kettőnek a 8. o. végén magyarból jó, egynek jeles osztályzata volt; közepes 2, előző évi jegyük jó; elégséges 2, a 8. o. befejeztek az egyik jeles, a másik jó; elégtelen 2, az egyik ált. iskolai jegye jeles, a másiké jó. Fogalmazásuk helyesírási hibái:

HANGTANIAK: *partfürdő, szín, hid, diszit, épít, 44,4%*; *eltűnik, 22,2%*; *áru (fn.), 22,2%*; *lejobb, 33,3%*; *kiállt, készkiállítás, 22,2%*; *elhadja, elhadta, viszhangzik, viszhangozták, 22,2%*.

Ebben a csoportban új hangalak bukkant fel: az *áru, árú*, a főnév és a melléknév között helyesírásiag nem tesznek különbséget, továbbá a *kiállt, a hagy és viszhangzik* igék, amelyekben nem ismerték fel a szóelemet.

SZÓTANIAK: *át-át kandikálnak, meg állok, meg-meg csillan, szét fujja, vissza verte, 22,2* és *55,5%* között; *elköltözöt, kiugrot, 22,2%*; *szeged, tiszta, tiszapart, Tiszapart, Nap, 44,4%*; *szívessen, 22,2%*; *lassab, alatt, 22,2%*; *partmentén, kövekközt, minden felől, előfordulásuk egyszeri.*

Új hangalakok és velük új szabálytévésztesek csatlakoznak a felsoroltakból az eddigiekhöz: az *-s* képzős melléknévek *-n* határozóragos alakját egy *s*-sel kell írni; a névutók végén magánhangzó után *-tt-t* írunk; a főnevet és névutóját általában különírjuk.

MONDATTANIAK: ua., 73,3%.

*

Elégtelenre minősült 5 felmérő dolgozat, 11,6%. A 8. o. végén kapott magyar osztályzatuk átlaga 4,2. A helyesírási hibák:

HANGTANIAK: *megtanította, azonban, egészségtelen, szemvedélyes, sarjatt, fogjok, folytó, karaly, kedéjtelen, lakájosság, olvasztótégy, 40—60%*.

SZÓTANIAK: *meg tanította, Atilla, bér kaszármányak, munkás osztály, olvasztó tégely, Budapesti, nem csak, 40—60%* között.

MONDATTANIAK: ua., 100%. — Mindhárom csoportban az előzőkkel megegyező szabálytévésztesek fordulnak elő, néhány — új hangalakban is.

I. iskolai dolgozatuk helyesírási képe: jeles —; jó 1, ált. iskolai jegye jeles; közepes —; elégséges 2, a 8. o. végén magyar jegyük jeles; elégtelen 2, az előző tanév végén jót kaptak. Fogalmazásuk helyesírási hibái:

HANGTANIAK: *ut, útca, ucca, 60%*; *diszit, ékesit, lódit, 40—60%*; *azonban, különbös, halaccik, balagok, kihallt, hejesíráás, 40—60%*.

Új hangalakban jelentkezik — *ucca* — a már többször előkerült szabálytévésztes, nem talákoztunk azonban a *kihallt* formával, amelyben feltehetően a *hal* és *hall* igék jelentés-tartalmának fel nem ismerése okozza a mássalhangzó hosszúságának problémáját. Különben a többi szóban — ezek kevés kivétellel ugyanebben a hangalakban szerepelnek — már felsorolt szabálytévésztesek mutatkoznak.

SZÓTANIAK: *vissza tükröződik, megtetzset, tetszet, tettcet, teccet, üressen, fölöt, miat, 40—60%*.

A *tetszik, megtetzsett* igealak téves írása részben hangtani — mássalhangzó-összeolvadás — részben alaktani kérdés: nem ismerték fel az ige tövét és valószínűen magát a szófajtat sem, ezért hibás a jelezés. Egyébként a többi szabálytévésztes már előfordult.

MONDATTANIAK: ua., 100%.

*

I/3. o.: Létszáma 40; 8. osztályos év végi magyar középérdemjegyük 4,5. A tollbamondás szövege azonos az előző osztályéval.

Jelest kapott 14 tanuló, 35%. Általános iskolai 8. osztályos év végi magyar átlaguk 4,6. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *fogjok, folytó, lakájosság, 35,7%*.

SZÓTANIAK: *munkás osztály, olvasztó tégely, nem csak, 42%*; *elesetség, 21,4%*.

MONDATTANIAK: ua., 35,7%.

Mind hangalak, mind szabálytévésztes szemszögéből ismert hibákat találunk a dolgozatokban. Váratlan eredményt hoz azonban az összehasonlítás az előző osztály jelesek csoportjának megfelelőjével: amíg a hangtani hibák majdnem azonosak mindkettőben, addig

szótani hibák csak az utóbbiában mutathatók ki, méghozzá olyanok, amelyek az I/2. osztályban jobbra a közepes érdemjegyük között szerepelnek.

I. fogalmazásuk helyesírási képe: jelest kapott 13, közülük 7 jeles, 6 jó magyar osztályzatot hozott, 1 pedig közepest. Ennek osztályzata a 8. o. befejeztével elégséges. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *azomban, különbség, 14,2^o/o; rikant, elrikantotta magát, utánna, utánatok, válltakoznak, 14,2^o/o.*

Az új témával bővült a hiba-szókincs. Az első két szó már előfordult, váratlan azonban a többi a jelesek csoportjában. Nem követték a kiejtés elvét a *rikant* hangalakban, de azt alkalmazták a névutó személyragos alakjában, holott az *elől, felől, után* névutók személyragos alakjában nincs betűketőzés. A *válltakoznak* hangsorban nem ismerték fel a szó tövét: a *vált, vál(ik), váll* között jelentéskülönbség van.

SZÓTANIAK: *össze tört, el tört, komikusan, magasan, kötelesség, 14,2^o/o.*

MONDATTANIAK: *ua., 57°/o.*

A szótani és mondattani csoport nem hozott új szabálytévesztést. Előbbiben új hangsorban már megfigyelt tévesztések vannak.

*

Jó osztályzatot érdemelt felmérő dolgozatára 17, a létszám 42,5^o/o-a. 8. osztályos év végi magyar átlaguk 4,5. Hibáik:

HANGTANIAK: *megtanította, azomban, szemvedélyes, szenvedéjes, 23,5^o/o; fogjok, folyót, karaly, lakájosság, 52,9—64,6^o/o között.*

SZÓTANIAK: *munkás osztály, olvasztó tégely, 70°/o; nem csak, 52,9^o/o.*

MONDATTANIAK: *ua., 35,2^o/o.* — A szabálytévesztések ugyanabban a hangalakban kerültek felszínre, mint az előzőkben, csak a százalék tér el.

I. dolgozatuk adatai: jelest 11, jót 4, elégtelent 2 kapott. Az első két osztályzat-csoport dolgozatjegy megegyezik a 8-os év végi magyar érdemjeggyel, a harmadik, az elégtelének előző évi jegye jó volt. Utóbbiak felmérő dolgozatának osztályzata is megegyezik az általános iskolai végleges érdemjeggyel. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *állit, megállapit, búzdít, 29,4^o/o; fordúl, nekibuzdúl, 29,4^o/o; imátkozik, vonza, vonzák, 17,6^o/o; utánna, 23,5^o/o; forong, forongás, menydörög, menydörgés, válal, 23,5^o/o; bályai, 11,7^o/o.*

Ismét bővült a szabálytévesztések köre: az *-ul, -ül, -dul, -dül* igeképző magánhangzója rövid; a mássalhangzók időtartamát általában a köznyelvi kiejtés szerint jelöljük, mert jelentésbeli különbséget eredményezhet a rövid vagy hosszú mássalhangzó. Egyébként csak a hangsora új a *j—ly*, valamint a vonzza igében a teljes hasonulás jelöletlensége problémájának.

SZÓTANIAK: *végig kísérik, megkell állapítani, akár milyen, 17,6—29,4^o/o között.*

MONDATTANIAK: *ua., 70°/o.* — Utóbbi két hibacsoportban nincs új tévesztés.

*

Közepest kapott felmérő dolgozatára 7 tanuló, 17,5^o/o. Ált. iskolai magyar átlaguk 4,4. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *azomban, szemvedélyes, 44,4^o/o; fogjok, folyót, lakájosság, mijen, tály, talalyból, 57°/o.*

SZÓTANIAK: *munkás osztály, olvasztó tégely, nem csak, mind ezt, elesetség, levegőlye, 44,4^o/o.*

MONDATTANIAK: *ua., 57°/o.* — A *j—ly* szabálytévesztés ismétlődik meg új hangalakban a hangtani csoportban, a szótaniak között pedig a *j* birtokos személyrag *ly* formában, szintén új hangsorban.

I. dolgozatuk adatai: hárman írták meg jóra, 8. osztályos év végi jegyük is jó; hárman közepesre, közülük 2 jó, 1 jeles érdemjeggyel jött; egyé elégtelen, előző évi jegye jeles. Hibáik:

HANGTANIAK: *közvetitő, költő, 28,5^o/o; álandó, szelemes, válalta, 44,4^o/o; menydörögte, menydörgés, 28,5^o/o; érejes, felylődik, selytetik, tulalydonság, 44,4—57°/o között.*

SZÓTANIAK: *játszák, cikornyáság, hallhatatlan, erőssen, utánna, nem csak, 28,5—57°/o között.*

MONDATTANIAK: *57°/o-éban ua.* — A hangtani és a szótani hibajegyzék több új hangsorral gyarapodott, de csak egy hozott eddig elő nem fordult szabálytévesztést: ha a

játszik igéhez *j*-vel kezdődő tárgyas személyrag vagy *j* módjel járul, hosszú *sz-et* írunk a *s* után.

*

Elégséges felmérő dolgozat egy van, ált. iskolai osztályzata jeles. Helyesírási hibái:

HANGTANIAK: *fogjok, folytő, karaly, taly, talalyból, lakajosság.*

SZÓTANIAK: *munkás osztály, olvasztó tégely, elesetség, levegőlye.*

MONDATTANIAK: *ua.* — A hibacsoportok nem tartalmaznak új problémát.

I. dolgozata közepesre sikerült, szabálytévesztései:

HANGTANIAK: problémája a szóvégi *i*-vel, az egynél több szótagból álló egyszerű szók *-ul, -ül u-jával, ü-jével*, valamint az *-ít* igeképző *i-jével* van.

SZÓTANIAK: *tudatossan, természetessen.*

MONDATTANIAK: *ua.* — A rövid *s*-re végződő melléknévek *-an, -en* módhatározóragos alakjában az *s* megkettőzésével már találkoztunk, más hangalakban ugyan, de mint szótani nehézség felvetődött.

*

Elégtelen felmérő dolgozat szintén egy van. Magyar jegye jó.

HANGTANI hibái: *megetnitotta, fogjok, folytő, karaly, lakajosság, taly.*

SZÓTANIAK: *bér kaszárnya, olvasztó tégely, elesetség, mind ezt, nem csak.*

MONDATTANIAK: *ua.* A tagmondatokat nem ismerte fel.

I. fogalmazása jeles. Központozási nehézségei vannak.

*

1/4. o.: Létszáma 40, ált. iskolai magyar átlaguk 4,4. A tollbamondás szövege:

A nyári árvíz egy tulipános ládát sodort Bodokra. A ládán egy kisbárány ült. Piros pántlika volt a nyakában, két fekete folt a hátgerincén. A láda a majornoki Baló Ágnes gondosan gyűjtött kelengyéjét őrizte, a báránykat meg Ágnes húgocskája, Boriska siratta keserves könnyhullatással. A lányok sokáig reménykedtek, hogy majd megkerül féltve őrzött kincsük. Hetek múlva hallották, hogy a tulipános láda a bodoki Sós Pál kertjénél tűnt el a Cukri báránnyal. Sejtették, hogy ez a módos gazda lopta el holmijukat, de nem tudtak rábizonyítani semmit. Le kellett mondani a reményről is, pedig Boriska szíve nagyon fájt a kis Cukriért. Állandóan a sírás fojtogatta. Az álruhás igazság, Ágnes nyomozás közben megbetegedett. Amint apjával és a hüvelyknyi gyerekekkel hazafelé tartottak, összetalálkoztak az előjárósággal, köztük gömbölyödött Sós Pál is. Borcsa odaugrott, és szelíd, csengő hangon kérte, adja vissza bárányát. A gyanúsított esküre emelte húsos ujját, és ekkor a ködmön lecsúszott a válláról. Cukri! — sikoltotta a lányka keservesen, és fejcsékéjét a bélés barna foltjára hajtotta.

Jelesre oldotta meg 6 tanuló, 15%. Ált. iskolai év végi magyar átlaguk 5,0. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *árviz, hugocskája, megkerül, 33%.*

A legtöbb magyar szónak, a fentieknek is, eléggé határozottan megállapítható a köznyelvi kiejtése. Ezekben, de az *-ul, -ül* igeképző magánhangzója jelölésében azt kellett volna rögzíteniük.

SZÓTANIAK: *haza felé, kis bárány, 50%.*

Ez a két hangalak még nem fordult elő. Az előbbi — a névutó nyomosítóként került oda — egybe kellett volna írniuk. A másodikat meg azért, mert tulajdonságjelzős összetételnek tekinthetjük.

MONDATTANIAK: 50%-ában *ua.*

I. fogalmazásuk: jelest kapott helyesírására 1, előző évi jegye jeles; jót 3, 8.-os érdemjegyük jeles; közepest 2, egyik jóval, a másik jelessel végzett. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *kisér, szín, szine, vála, tarkáltak, 33%.*

SZÓTANIAK: *meg-meg rezeg, vissza-vissza néz, Nap, Föld, ilyen formán.*

MONDATTANIAK: *ua., 50%.* — Új szabálytévesztés nem jelentkezett a másik két csoportban sem. Változás a hangsorokban van. A szótani hangalakok előfordulása egyszeri.

*

Jóra minősült 13 felmérő munka, 32,5%. Előző évi magyar középjegyük 4,6. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: gyűjtött, hugocskája, később, mulva, őrizte, 53,8%; állandóan, béllés, 23%; fályt, folytogatta, gömböjödött, 35%; foltyára, kertye, 23%.

SZÓTANIAK: cukri, keservessen, gondossan, 39%; kis bárány, 54%.

MONDATTANIAK: ua., 62%. — A hangtani és szótani csoportban felbukkanó hangsorokkal a szabálytévesztések köre nem bővült.

I. dolgozatának helyesírására jelest kapott 8, közülük 4 jeles, 4 jó osztályzator hozott; középest 1, elégségest 2, tavaly jelesek voltak. Kettő nem írt, magyarból jójuk volt. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: hid, huz, sűrű, tulso, tűnik, viz, elhalgat, homokszálitó, megkoppaszt, 27—36% között.

SZÓTANIAK: haza ballagtam, haza megyek, haza jutottam, 27%; szokot, 18%; Nap, 27%; Tiszai, üde zöld, mind jobban, mind két, épen, 36%.

MONDATTANIAK: 54%-ban ua. — A másik két csoportban a már tárgyalt szabálytévesztésekhez az épp, éppen határozószó írása csatlakozik.

*

Közepes volt 7 felmérő dolgozat, 17,5%. Általános iskolai magyar középérdemjegyük 4,5. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: gyűjtött, hugocskája, később, őrzött, megkerül, 42%; állandóan, béllés, 28%; hüvejknyi, selytettéke, könnyhullatásal, 28—42% közt.

SZÓTANIAK: kis bárány, tulipánosláda, 57%.

MONDATTANIAK: 57—70% között, ua. — A másik két csoport hibái szinte előfordulási számukban térnek el a megelőzőktől. Egy melléknév és főnév alkalmi kapcsolatát azonban alárendelt összetételként írták.

I. dolgozatuk: jót 2, középest 3, elégségest 2 érdemelt. Az utóbbi kettő középest, a másik két kategória jelest hozott magyarból. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: indul, kopasszon, tarkál, szégyel, béllelt, dübbel, 42%.

SZÓTANIAK: egybe olvadt, haza indultam, 28%; közeledet, távolodot, 42%; tettsett, 28%; Nap, Föld, 28%; szeretei, széna illat, 28%.

MONDATTANIAK: ua., 70%. — A hangtaniak között találunk csak új hangalakkal új szabálytévesztést: a düh főnévben, a v nem hasonul.

*

Elégséges felmérő dolgozatot 8 írt, 20%. Előző évi magyar átlaguk 4,2. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: árviz, gyűjtött, hugocskája, mulva, bizonyítani, megkerül, állrubás, béllés, folytogatta, gömböjödött, kertyénel, 38—63% közt.

SZÓTANIAK: meg kerül, rá bizonyítani, lekellett mondani, nemtudtak, 38%; Bodoki, cukeri, Majornoki, 38—50%; gondossan, kis bárány, 50%.

MONDATTANIAK: 75%-ában ua. — A szótaniakban vetődött fel csak két személynévnek vélt -i képzős melléknév új szabálytévesztésként.

I. fogalmazásuk helyesírási képe: jót 3 kapott, közülük 1 jelessel, 2 jóval érkezett; 2 középest, 2 elégségest hozott, mind a 4 jelest érdemelt tavaly; 1 elégtelent, előző évi osztályzata elégséges. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: huzodott, tulso, szürke, halgat, halatszík, tarkálnak, zizen, valyon, anál, 25—50% között.

SZÓTANIAK: ki-ki villan, meg-meg csillan, rá-rá harapott, visszaakarja tartani, Nap, Hold, 38—63%; zöldfoltok, életelen, partalan, szana szét. — Előfordulásuk egyszeri.

MONDATTANIAK: ua., 100%. — Itt jelent meg először a fosztóképző problémája: a t végű névszókhoz a -talan, -telen változator kellett volna alkalmazniuk. Ugyancsak először bukkant fel két határozószóvá fejlődött szókapcsolat, egybeírásuk nem történt meg.

*

Elégtelen felmérő dolgozatot 4 írt (2 hiányzott). 8.-os magyar átlaguk 3,5. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *árviz, gyűjtött, később, őrizte, halották, felyecskéjét, folytogatta, selytették, igasság, bárányal, kertynél, 50—75%.*

SZÓTANIAK: *le kellett mondani, rá bizonyítani, gyűjtöt, halloták, cukri, 50%.*

MONDATTANIAK: *ua., 100%.* — A hangtani és szótani hibák szinte változatlanul megismétlődtek, ugyanúgy a fel nem sorolt kihagyások.

I. dolgozatuk adatai: közepesre írta meg 2, 8.-os jegyük jó; elégségesre 1, elégtelenre 3. Előbbi előző jegye jeles, utóbbiaké jó. Helyesírási hibáik:

HANGTANIAK: *tulso, hömpölygő, később, sárgulo, sárgúl, halatszik, hul, torkolott, sétáll, tály, 50% körül.*

SZÓTANIAK: *vissza érek, vissza értem, alá mosta, hömpölygöt, kellet, Nap, Tiszapart, tiszapart, partalan, előtem, mögöte, 50% körül.*

MONDATTANIAK: *ua., 100%.* — A másik két csoportban sincs új anyag.

*

A felmérés mindkét formája eredményeket és eredménytelenségeket tükröz. A bevezetőben feltett első kérdésre kézenfekvő volna az egyes értékelési csoportok után megszővegezett szabálytévesztésekkel választ adni. A szabálymozaikok ismétlése helyett talán célszerűbb a főbb tévesztések kiemelése. Ezek:

HANGTANIAK: a szóvégi magánhangzó időtartama, az *-it* igeképző *i*-jének jelölése, a mássalhangzó-kapcsolatok törvényszerűségei, az elválasztás különleges esetei.

SZÓTANIAK: a tulajdonnevek írása (család- és országnév, vármegye neve és *-i* képzős származékai, a köznévi utótagú *s* két főelemből álló összetett földrajzi nevek, tudományos műszavak), a főnévi és melléknévi igenév, az *s*-re végződő melléknévek *-an, -en* ragos alakja, a névutók és összetett kötőszók, az ige képzők, a birtokos személyrag.

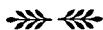
Mind ezek azonban eredményeket is mutatnak: némely törvényszerűség előfordulási százaléka szinte elenyésző. Elismerjük, hogy vannak szabályok, amelyek megértése és alkalmazása életkorhoz kötött, mint a *j* kétféle jelölése vagy az összetett mondat tagolása. A fenti összegezésben utóbbi ezúttal nem említettük meg. Nem vitatható azonban, hogy I. osztályosaink helyesírási színvonala egyenetlen. A kiegyenlítettebb szint érdekében helyes volna fokozni a szóelemzés elvének gyakorlását. Ezt és a kiejtés elvét talán hasznos volna gyakorolni a hibajegyzékekben felsorolt, a tanulók aktív szókinccsből összegyűjtött szóanyagokon is. A helyesírás tudatos cselekvés, állandó gyakorlással elérhető, hogy a megfontoláshoz szükséges idő fokozatosan csökkenjen, és így kialakultnak tekinthessük a készséget az aktív szókinccsre vonatkozóan. Ez pedig a felismerés és megoldás logikai műveletét segítené a folyton gyarapodó passzív szókinccsből aktivizálódó hangalakok helyes rögzítésében.

Vizsgálódásunk a másik kérdésre a tollbamondások szövege után az értékelési csoportok ált. iskolai év végi jegyének átlagával válaszol először. Másodszor a diktált szöveg rögzítésére adott osztályzattal, végül pedig az I. fogalmazás értékelésével és a melléje állított előző tanévi érdemjeggyel. Ezekből változatos kép rajzolódik ki. Ennek főbb vonásai: jeles — jó a tollbamondás, de 2—3 értékkel gyengébb a fogalmazás jegye, amely viszont azonos a 8.-os érdemjeggyel, vagy alig tér el tőle; jeles — jó a 8.-os jegy, de elégtelen a tollbamondás meg a fogalmazás; jeles a 8.-os osztályzat, közepes-elégséges a tollbamondás, elégtelen az I. dolgozat; jó az előző évi jegy, elégtelen a tollbamondás, de jeles a fogalmazás; közepes a tollbamondás, elégtelen a fogalmazás, a 8.-os osztályzat pedig jeles; elégséges a 8.-os jegy, közepes a fogalmazás, jeles a tollbamondás stb. Kétségtelen, ezek az adatok nem általánosak, inkább kiugróak, még akkor is, ha figyelembe vesszük a lélektani tényezőket, amelyek a dolgozatok írásakor jelentkeznek. Mivel a jeles és jó, illetve a közepes és elégséges közötti határvonalat nehéz meghúzni a felelet értékelésében, a mérleg nyelvét az írásbeliek mozdítják el. Ha a tanuló egy osztályzatot kap magyarból szóbeli és írásbeli tudására, a helyesírási készség szintje döntse el a végső értékelést. A szaktanár normája szerint pl. a kifejező és helyesírási készség elégséges, de a szóbeli-elméleti tudás 2—3 értékkel magasabb, a végső osztályzatot mégsem emelheti közepesnél jobban. — Végül összefoglalóan is feljünk a bevezető másik kérdésére a fentebb adott részválaszok után: a dolgozatok mindkét formájának kb. 40%-a azt az osztályzatot eredményezte, amelyet a tanuló az általános iskola 8. osztályában kapott magyarból. Ebből a szempontból, valamint a helyesírási készség szintjét illetően a szegedi gyakorló általános iskolák eredményei reálisak és kiemelkedőek.

Ált. isk.-i 8-os		Középiskolai helyesírási norma alapján										Nem írt		Összesen	
		jeles		jó		közepes		elégséges		elégtelen		Tm.	F.	Tm.	F.
jegy	létszám	Tm.	F.	Tm.	F.	Tm.	F.	Tm.	F.	Tm.	F.	dolgozat			
Jeles	95	43	49	26	19	12	17	9	7	4	3	1	—	95	95
Jó	64	20	17	15	17	16	13	8	5	4	9	1	3	64	64
Közepes	7	1	—	—	1	3	1	1	3	2	1	—	1	7	7
Elégséges	2	1	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	2	2
Elégtelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	168	65	66	41	37	32	32	18	15	10	14	2	4	168	168
Százalék	100	38,7	39,3	24,4	22	19	19	10,7	8,9	6,0	8,4	1,2	2,4	100	100

A középiskolai tanárnak persze tudnia kell, hogy az általános iskolát végzett tanulók magyar nyelvi képzettsége az ország egész területén, sőt, egy megyén belül sem azonos szintű. Még így is figyelembe kell vennie, hogy a felmérést megelőzte a szünet, s befolyásolta az új iskola, a szokatlan körülmények stb.

Dr. Fodor János
gimnáziumi tanár

Szemle

A XX. SZÁZADI MAGYAR IRODALOM TANÍTÁSA A KÖZÉPISKOLÁBAN II.

Lengyel Dénes szerkesztésében megjelent kötet a XX. századi magyar irodalom két nagy költőjét, József Attilát és Radnóti Miklóst mutatja be. Mindkét tanulmányban teljes pályaképet rajzolnak a szerzők (Pálmái Kálmán, Megyer Szabolcs), mégpedig úgy, hogy a két költő verseinek sorozatos elemzését adják, néhány életrajzi vagy irodalomtörténeti tény szálára fűzve.

Így egy meglehetősen gazdag verselemző gyűjteményt kapunk kézhez. Örömmel is üdvözljük ezért e kötetet, hisz több mint 50 József Attila és mintegy 20—25 Radnóti-vers minden szépségét feltáró — részletes vagy

lényegre irányuló — elemzését találhatjuk benne.

Éppen ezért minden irodalomtanárnak melegen ajánljuk, függetlenül attól, hogy általános vagy középiskolában tanít. Tanárjelölteknek, kezdő tanároknak pedig különösen, hisz a kötet olvasgatása nagymértékben csiszolhatja műelemző készségüket, formálhatja irodalmi ízlésüket, egyben rádobhatheti az irodalomórák nevelő hatásának fontosságára is. De a nagyobb tapasztalattal rendelkező kartársaknak is élményt nyújtó, tanulságos olvasmányul szolgálhat. Nem is beszélve arról, hogy a kötet életrajzi vonatkozásait közvetlenül is felhasználhatjuk irodalomóráinkon, mint például József Attila levelét Babits Mihályhoz, a Curriculum vitae-t, az Országos Magyar Diáknyomor-enyhítő Ak-